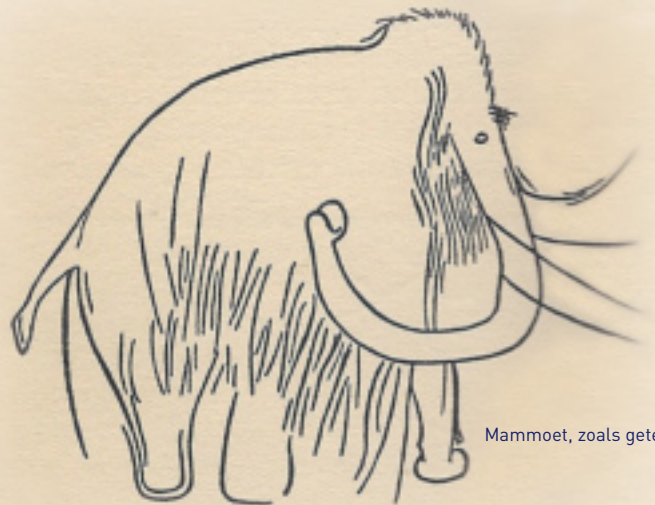

Wolharig (1)

Welke zoogdieren kwamen in vroeger tijden in Nederland en/of Vlaanderen voor, maar verdwenen uit de lage landen? Jelle Reumer, directeur van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam, blikt in deze rubriek terug. Wolharige zoogdieren passeren in de komende nummers de revue.

Mammoet, zoals getekend door de prehistorische mens

Lang geleden was het hier stervenskoud, gemiddeld veel en veel kouder dan tijdens zo'n wintertje waarin de Elfstedentocht wederom niet plaatsgreep. Rotterdam lag 50 meter boven zeeniveau en het dichtstbijzijnde Noordzeestrand bevond zich al gauw zo'n driehonderd kilometer benoorden Zandvoort. Niet dat het prettig toeven was aan dat strand tussen verdwaalde walrussen en omringd door een snepende poolwind. Wie toch rondliep in het koude landschap had zich gehuld in een dikke bontjas: de muskusos, de wolharige mammoet en de dito neushoorn hadden zo geen last van de wind en de kou.

Hun restanten worden tegenwoordig in grote hoeveelheid opgevist van de bodem van de Noordzee. Bij het doorlopende baggerwerk aan de Eurogeul en de aanleg van de Tweede Maasvlakte worden letterlijk honderden botten, kiezen, kaken en schedels boven water gehaald. Ongeveer tachtig procent daarvan behoort tot de wolharige mammoet, *Mammuthus primigenius Blumenbach*, 1799 - het is de keystone species van het ecosysteem dat we mammoetsteppe noemen. Hoe betreurenswaardig is het dat dit complete ecosysteem spoorloos is verdwenen. Nergens is nog een relict ervan te vinden, en met de teloorgang van de mammoet-

steppe verdwenen de mammoet en de neushoorn, de sabeltandtijger en de grottenleeuw, de grottenhyena en de oeros. Alleen van de muskusos bleef in Canada een relictpopulatie over. De rest is wolharige geschiedenis. Die mammoeten moeten prachtige beesten zijn geweest, bijna zo groot als een Indische olifant maar veel imposanter dankzij een rossige langharige vacht. Een behemoth met leeuwenmanen. Ze leefden in grote kuddes, want olifanten zijn sociale kuddedieren en de mammoet was op die regel geen uitzondering. Die constatering

'De mammoetsteppe bestaat niet meer'

heeft belangrijke implicaties voor het beeld dat we van de mammoetsteppe hebben. Een olifant moet veel eten. Volwassen mammoeten aten tot wel 300 kilo groen per etmaal. Een beetje kudde moest dus de beschikking hebben over tonnen plantaardige biomassa, elke dag weer. Die biomassa werd geleverd door het ecosysteem, dat daarom een enorme productiviteit moest kennen. De mammoetsteppe (een begrip dat werd gemunt door de Amerikaanse paleontoloog Dale Guthrie) was

zo'n hoogproductief ecosysteem dat qua productie niet veel voor een Afrikaanse savanne moet hebben ondergedaan. Gras, kruiden en struikjes groeiden er als de spreekwoordelijke kool en vermoedelijk bestond er een positieve feedback tussen begrazing enerzijds en biomassaproductie anderzijds. Dat zou verklaren waarom de mammoetsteppe niet meer bestaat: simpelweg omdat de mammoet zelf er niet meer is. Ik zei al: een keystone species. Het oude, romantische beeld dat we van mammoeten hebben, moet worden bijgesteld. U kent ze wel: fraai geschilderde landschappen met kale rotsen en sneeuw en ijs en een gletsjerwand op de achtergrond, met enkele vervaarlijk uitzierende mammoeten die met hun enorme slaganden de sneeuw aan de kant schuiven, op zoek naar wat armetierige sprietjes gras, wat schamele plukjes rendiermos of een verloren en bladerloos struikje dwergberk of kruipwilg. Arme dieren, die zo hun karig kostje bij elkaar moesten scharrelen terwijl hongerige hyena's op hun kans wachtten. Er klopt geen snars van, van dat beeld. Het moet veeleer een soort Serengeti zijn geweest. Maar behoorlijk koud, dat dan wel.

Jelle Reumer

Bruinvissen met de karakteristieke driehoekige rugvin. Foto Marije Siemensma

Heiactiviteiten op zee. Foto Kees Camphuysen

Populatie in Nederland onder druk?

Beschermingsplan bruinvissen in werking

De bruinvis (*Phocoena phocoena*) is de kleinste en meest voorkomende walvisachtige in de Nederlandse Noordzee. Het is een beschermd diersoort onder de Flora- en Faunawet en de Europese Habitatrichtlijn. Deze bescherming is nodig omdat er de nodige zorg bestaat over hoe het met de bruinvispopulatie gesteld is.

Sanne van Sluis

De laatste jaren zijn er steeds meer bruinvissen in het zuidelijke deel van de Noordzee en lijkt de populatie te groeien. Het is echter niet bekend hoeveel bruinvissen er zijn en of ze gezond zijn. Er spoelen ook steeds meer dode bruinvissen aan op het strand. De doodsoorzaak is lang niet altijd bekend.

Rapport In 2011 hebben onderzoekers Kees Camphuysen en Marije Siemensma een soortbeschermingsplan voor de bruinvis geschreven in opdracht van staatssecretaris Henk Bleker van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie. Het rapport beschrijft de huidige kennis en grootste bedreigingen voor de bruinvispopulatie en doet aanbevelingen voor verbetering van bescherming van de bruinvis. Er is er meer kennis nodig over het aantal bruinvissen, het leefgebied en de bedreigingen voor de bruinvis in de Noordzee. De belangrijkste bedreigingen zijn onbedoelde bijvangst in visnetten en onderwatergeluid. Dit laatste wordt veroorzaakt door bijvoorbeeld harde geluiden afkomstig van bodemonderzoek voor gas- en oliewinning, heiactiviteiten voor windmolenparken en het opruimen van oude munitie in zee. Het plan is tot stand gekomen met inbreng van onder andere de visserijsector, de

windenergiesector en natuurbeschermingsorganisaties. Het is op 23 november 2011 in ontvangst genomen door Staatssecretaris Bleker.

Werk in uitvoering De staatssecretaris heeft het rapport begin december 2011 aan de Tweede Kamer aangeboden en aangegeven dat hij de aanbevelingen uit het rapport overneemt. In 2012 is de uitvoering van het beschermingsplan gestart. Prioriteiten zijn:

- instellen van een landelijke wetenschappelijke commissie, die toeziet op de uitvoering van het onderzoek naar bruinvissen;
- tellen van bruinvissen in het Nederlandse deel van de Noordzee, om omvang van de populatie en leefgebied van bruinvissen vast te stellen;
- onderzoeken hoeveel bruinvissen worden bijgevangen en samen met vissers een manier vinden om te voorkomen dat bruinvissen in visnetten terecht komen;
- onderzoeken van de negatieve gevolgen voor bruinvissen van harde geluiden en explosies onder water en bekijken hoe dit te beperken;
- met andere landen rond de Noordzee overleggen om tot gezamenlijke maat-

regelen ter bescherming van de bruinvis te komen.

Op termijn kan dit ervoor zorgen dat het doel bereikt wordt: de bruinvissen zo te beschermen dat de populatie zichzelf in stand kan houden.

Sanne van Sluis werkt voor het Ministerie van EL&I.

Cover soortbeschermingsplan voor de bruinvis

Vragen?

Voor vragen over de uitvoering van het plan: s.vansluis@mineleni.nl